

Jolanta Załęczny

Muzeum Niepodległości w Warszawie
Akademia Humanistyczna w Pułtusku

Poezja i muzyka, dwie siostry nierozłączne...

Podobno jesteśmy tym, co czytamy... Z racji wykształcenia, zainteresowań czy „z potrzeby duszy” sięgamy po różne opracowania. I jest to godne polecenia, bo nic tak nie rozwija i nie wzbogaca człowieka, jak wartościowa lektura. Tym razem będzie to imponująca książka autorstwa Kingi Fink ukazująca rolę muzyki w życiu mało znanego obecnie poety epoki romantyzmu, Kornela Ujejskiego. A przecież uchodził za wielkiego twórcę, sytuowano go zaraz po Słowackim i Krasińskim. Jego teksty zawierały wniosłe przesłania, dawały nadzieję na zmartwychwstanie Polski, dawały siłę. Nie bez powodu jego wiersz *Maraton* recytowali z pamięci uczestnicy tajnych kompletów podczas okupacji. To dowód posłannictwa poezji romantycznej i znaczenia romantycznego poety.

Autorka pracuje jako adiunkt na Wydziale Muzyki Uniwersytetu Rzeszowskiego. Interesuje się kulturą muzyczną Lwowa i Galicji oraz związkami literatury i muzyki. Zainteresowania te owocują licznymi opracowaniami naukowymi. Kinga Fink jest też muzykiem, ukończyła wychowanie muzyczne, jest pianistką, współpracuje z zespołami muzyki dawnej. Trudno więc o lepsze połączenie teorii z praktyką.

Niektóre książki powinno się przeglądać od końca. Tak jest chyba w tym przypadku. Czytelnika niewątpliwie zadziwić może obszerna, imponująca bibliografia. Podzielona na przemyślane grupy obejmuje 25 stron. To niezwykle zróżnicowana literatura przedmiotu oraz starannie dobrane źródła. Dalej mamy aneksy, a w nich: katalog wierszy Ujejskiego inspirowanych muzyką (23 strony), katalog utworów muzycznych do wierszy Ujejskiego inspirowanych muzyką (9 stron), katalog innych wierszy Kornela Ujejskiego

oraz utworów muzycznych z ich tekstami (17 stron), ponadto katalog wierszy K. Ujejskiego dedykowanych muzykom (2 strony). Ale to nie koniec – autorka zebrała teksty wierszy poety inspirowane muzyką, teksty innych wierszy wykorzystanych przez kompozytorów i teksty wybranych wierszy dedykowanych muzykom. Całość uzupełniona została szczegółowym kalendarium życia i twórczości Ujejskiego (9 stron). To zestawienie pokazuje, jak poważnie i profesjonalnie podeszła Kinga Fink do swojej pracy.

Na wartość tego opracowania zwróciła uwagę prof. dr hab. Zofia Fabiańska, autorka recenzji wydawniczej. Jej zdaniem do tej pory ukazywały się publikacje cząstkowe poświęcone twórczości Ujejskiego, jego pozycji w środowisku muzycznym Lwowa. Publikacja Kingi Fink została uznana za pionierską, bo traktuje o szeroko rozumianych związkach poezji Ujejskiego z muzyką. Jest to więc opracowanie interdyscyplinarne, z pogranicza literaturoznawstwa, muzykologii i historii kultury, także w odniesieniu do badań problematyki kresowej.

Założeniem autorki było ukazanie życia oraz dorobku literackiego Kornela Ujejskiego, a ponadto recepcji jego poezji. Wytyczone zadanie nie było łatwe. Przed autorką stało wiele różnorodnych wyzwań, musiała zmierzyć się z niezwykle złożoną tematyką. We wstępie zasygnalizowała postawione sobie cele. Głównym było opisanie i udokumentowanie związków poety z muzyką. Przy czym związki te autorka ujęła bardzo szeroko, uwzględniając zarówno wiersze inspirowane muzyką, jak i dzieła muzyczne różnych kompozytorów wykorzystujących utwory poety. Takie podejście do tematu, o czym była już mowa, sytuuje prowadzone badania na pograniczu trzech nauk: historii kultury, muzykologii i literaturoznawstwa. Autorka była tego w pełni świadoma, zdawała sobie sprawę z konieczności prowadzenia rozległych i różnorodnych badań, a więc też wykorzystywania metod badawczych właściwych dla tych nauk.

We wstępie zamieszczony został katalog pytań, na które autorka poszukiwała odpowiedzi. Dotyczyły one zainteresowań muzycznych poety, jego miejsca w życiu kulturalnym Lwowa, związków tekstów poetyckich z muzyką, a także wykorzystania poezji dla potrzeb utworów muzycznych. W badaniach autorka nie ograniczyła się do wieku XIX (okresu życia Kornela Ujejskiego), przeanalizowała recepcję jego utworów w wieku XX, a nawet XXI.

Postawione pytania badawcze były punktem wyjścia do opracowania koncepcji pracy. Zanim przejdę do jej analizy, chcę zwrócić uwagę

na niezwykle starannie dokonaną charakterystykę stanu badań. Kinga Fink przeanalizowała obszerny zestaw materiałów źródłowych oraz opracowań (od XIX do XXI wieku). Warto jeszcze nadmienić, że publikacja została wydana w 195. rocznicę urodzin Ujejskiego oraz 120 lat od jego śmierci, co stanowi swoisty hołd złożony poecie. Autorka wyraziła nadzieję, że – być może – w ten sposób przypomni jego sylwetkę, przywróci pamięć o jego twórczości, a także zainspiruje do dalszych badań nad muzyczną recepcją jego wierszy.

Całość opracowania podzieliła autorka na pięć obszernych rozdziałów. W pierwszym omówione zostały związki Ujejskiego ze światem muzycznym Lwowa. Rodzajem wprowadzenia jest charakterystyka kultury muzycznej miasta w II połowie XIX wieku. Ten fragment zainteresuje zapewne nie tylko badaczy twórczości Ujejskiego. Wiele istotnych treści znajdą tu zarówno historycy parający się tematyką kresową, jak i miłośnicy Kresów. Tym bardziej, że autorka jest specjalistą w tej dziedzinie, ma w swoim dorobku naukowym wiele tekstów poświęconych tej tematyce.

Dla pełnego zrozumienia obecności muzyki w twórczości Ujejskiego konieczne było przedstawienie zarówno związku muzyki z poezją, wynikającego z charakteru epoki, jak i osobistej fascynacji muzyką i umiejętności muzycznych poety. Autorka powołuje się na liczne fragmenty wspomnień, w których powtarzano, że Ujejski grał z potężnym uczuciem, grał szlachetnie, uczestniczył w koncertach, nie tylko lubił, ale także wciąż doskonalił swoje umiejętności oraz poszerzał wiedzę. Miał też rozległe kontakty z przedstawicielami lwowskich salonów i towarzystw muzycznych. Autorka omówiła je obszernie, zwracając uwagę na rolę salonów w życiu inteligencji lwowskiej. Uważny czytelnik odnajdzie w tekście wiele interesujących wątków, natrafi też na nazwiska niezwykle ważne dla życia kulturalnego Lwowa i okolicy. Nie sposób wymienić tu wszystkich, ale z racji osobistych zainteresowań historycznych i poszukiwań badawczych przywołam choćby Zofię Romanowiczównę, Felicję Boberską z Wasilewskich, Mieczysława Pawlikowskiego, Wandę Młodnicką, Leonie Wildową. Ta partia publikacji zainteresuje zapewne nie tylko badaczy twórczości Ujejskiego, ale okaże się przydatna w poszukiwaniach wiedzy o życiu kulturalnym środowisk kresowych, nie tylko Lwowa, ale też prowincji.

W rozdziale drugim autorka skupiła się na omówieniu kontaktów Ujejskiego z muzykami. Były to znajomości z osobami tak znamienitymi, znanymi w świecie, jak Franciszek Liszt i Fryderyk Chopin czy Ma-

ria Kalergis lub Stanisław Moniuszko. Sporo było przedstawicieli świata muzycznego Lwowa. Ujejskiego łączyła z muzykami serdeczna przyjaźń, zainteresowania czy też – jak w przypadku Leonii Wildowej – głęboka miłość. W gronie przyjaciół Ujejskiego znaleźli się: polski kompozytor pochodzenia ormiańskiego Karol Mikuli, austriacka śpiewaczka Jenny Ney, holenderscy muzycy – bracia Samuel i Daniel de Lange. Ujejski doceniał talent wielkich muzyków, był poruszony grą Antona Rubinsteina, Ignacego Jana Paderewskiego oraz Henryka Wieniawskiego. Wielu muzykom dedykował swoje wiersze.

Kinga Fink podkreśla, że dla poety muzycy byli swoistym symbolem dążeń narodu do odrodzenia ojczyzny, wyrazicielami roli sztuki w umacnianiu więzi narodowej. Widział w nich posłanników sprawy narodowej. W wierszach swych dał Ujejski dowód głębokiego przekonania o misji sztuki, z drugiej zaś strony poetyckie teksty stanowiły dokumentację życia kulturalnego Lwowa i Galicji. Na ten aspekt zwraca uwagę Kinga Fink i jest to ważna wskazówka dla badaczy tego tematu, bo kierunkuje ich poszukiwania i podpowiada, gdzie znaleźć można źródła do analizy.

Rozdział trzeci poświęciła autorka przedstawieniu konkretnych utworów Ujejskiego inspirowanych muzyką. Trzeba przyznać, że jest to analiza bardzo wnikliwa, a jej przedmiotem jest obszerny zestaw wierszy. Przedstawiona została geneza utworów, omówienie treści, kontekstów. Dodatkowo w tabeli zestawiono autorów i tytuły utworów muzycznych, które były bezpośrednią inspiracją dla napisania poszczególnych wierszy (s. 146–147). Osobno omówione zostały edycje wierszy Ujejskiego, także opatrzone starannie opracowanymi tabelami (s. 158–159, 160, 162, 163 i 164). W sposób niezwykle interesujący przedstawiono utwory muzyczne, które inspirowały poetę, zestawiając je poglądowo w tabeli (s. 171–172). Kolejne fragmenty tego rozdziału dobitnie ilustrują muzyczne przygotowanie autorki, która szczegółowo analizuje związki między wierszami a utworami muzycznymi. Znajdujemy tam tabelaryczne zestawienie konstrukcji wierszy Ujejskiego i utworów Chopina (s. 186–187) czy Beethovena (s. 197–198). Warto zwrócić też uwagę na przywołane przez Kingę Fink opinie krytyków na temat poetyckiej translacji muzyki przez Ujejskiego. Tym bardziej, że w gronie owych krytyków odnajdujemy przedstawicieli różnych środowisk. Obok Karola Estreichera jest Tadeusz Pini, Michał Janik, Lucjan Rydel, Stanisław Przybyszewski, Kazimierz Wyka, Artur Oppman.

Obszerny rozdział czwarty został poświęcony muzycznej recepcji tych wierszy Ujejskiego, które były inspirowane muzyką. Autorka przygotowała tabelaryczne zestawienia, które porządkują wiadomości. Mamy więc tabelę zawierającą muzyczne opracowania najbardziej znanego utworu Ujejskiego, czyli *Chorału* (s. 220–228), muzyczne opracowania wierszy inspirowanych kompozycjami Chopina (s. 229–233) oraz innych kompozytorów (s. 234–240). Badacze dziejów muzyki będą zapewne usatysfakcjonowani obszernym zestawieniem autorów muzycznych opracowań wierszy Ujejskiego oraz fachowym przedstawieniem typów utworów muzycznych. Jako badaczka historii muzyki pochyliła się też Kinga Fink nad dziejami wydań muzycznych opracowań analizowanych wierszy. Niezwykle to ważne z punktu widzenia także historyka, bowiem autorka wielokrotnie podkreśla zamieszczanie tych utworów w zbiorach pieśni narodowych, patriotycznych, zarówno w okresie niewoli, jak i odbudowy państwa polskiego po roku 1918. Opracowania muzyczne wierszy Ujejskiego nie straciły swej wymowy także w czasie II wojny światowej. Melodia *Chorału* stanowiła zaszyfrowaną wiadomość o zrzutach dla walczącej Warszawy nadawaną przez radio BBC. Analizując recepcję innych tekstów poety, autorka zwróciła uwagę na wykorzystanie ich podczas uroczystości patriotycznych od II połowy XIX wieku do lat 30. wieku XX, bowiem – odwołując się do uczuć patriotycznych – odpowiadały potrzebom społecznym.

W zakończeniu Kinga Fink akcentuje jeszcze jeden aspekt poezji Ujejskiego, mianowicie wykorzystanie jego tekstów przez artystów plastyków, co – obok muzyki – jest dowodem synkretyzmu sztuki, wzajemnego przenikania się wrażeń zmysłowych. Zamieszczone w tym fragmencie tekstu ilustracje konkretnych dzieł sztuki (Władysława Podkowińskiego i Edwarda Okunia) są czytelnym sygnałem wysłanym przez autorkę, sugerującą w ten sposób konkretne wyzwanie badawcze.

Warto jeszcze zwrócić uwagę na stronę graficzną omawianej publikacji. Na pewno można pochwalić grafikę tabel oraz starannie przygotowane ilustracje. Chce się po tę książkę sięgnąć, chce się ją czytać czy choćby wertować w poszukiwaniu wątków, sądzę, że dotyczy to także czytelnika niezainteresowanego nawet bezpośrednio tematem.

Książka zainteresuje zapewne nie tylko muzykologów i badaczy literatury. Będzie wartościowym opracowaniem dla badaczy kultury kresowej, dla biografistów zajmujących się środowiskiem twórców literatury, muzyki. Wreszcie zaciekawi też tych, którym zależy na uzyskaniu wie-

dzy na temat dorobku romantyzmu i jego recepcji w kulturze polskiej XIX i XX wieku. Powinna trafić do osób zainteresowanych tematyką kresową, właściwym dla niej miejscem będzie niewątpliwie biblioteka Muzeum Niepodległości w Warszawie, gdzie stanowić może źródło wiedzy dla pracowników zajmujących się np. kolekcją Leopolis.

Jolanta Załączny

Kinga Fink, *Muzyka w życiu i twórczości Kornela Ujejskiego*, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2018, ss. 575.